

KİÇİK VƏ ORTA BİZNES (KOB) TƏRƏFİNDƏN MHBS-DƏ “ANLAYIŞLAR VƏ ƏSAS PRİNSİPLƏR”İN TƏTBİQİ XÜSUSİYYƏTLƏRİ

HÜLYA SƏMƏDOVA

*Azərbaycan Dövlət İqtisad Universitetinin
magistrantı**E-mail: hulyasamedova@gmail.com*

Giriş

İqtisadi və maliyyə münasibətlərinin beynəlmilləşməsi sahəsində müasir tendensiyalar milli sərhədləri tanımayan dünya bazarının yaranmasına səbəb olmuşdur. Azərbaycanda müəssisələrin inkişafı ilə bağlı etibarlı məlumatların açıqlanması, mühasibat uçotu və maliyyə hesabatlarının açıqlanması üçün müasir tələblərə cavab verən informasiya bazasının yaradılması dəstəyi biznesin inkişafına töhfə verən investorların və kreditorların marağını cəlb etmək üçün əsas şərt olmuşdur. Kiçik və orta sahibkarlıq subyektlərinin (KOS) maliyyə vəziyyəti haqqında məlumatların maliyyə hesabatlarının təqdimatını tənzimləyən beynəlxalq standartlara uyğun şəkildə aşkara çıxarılması zərurəti Azərbaycanın təsərrüfat subyektləri ilə Avropa dövlətləri arasında əməkdaşlığın artması ilə daha da güclənmişdir.

Azərbaycan və digər ölkələrdən olan alimlər maliyyə hesabatlarının müqayisəliliyinin öyrənilməsinə və beynəlxalq standartlara uyğun hesabatların hazırlanmasına mühüm töhfələr vermişlər, lakin əlavə araşdırma tələb edən bir çox mübahisəli məsələlər hələ də qalmaqdadır. Azərbaycan müəssisələrinin maliyyə hesabatlarının beynəlxalq tələblərə uyğun tərtib edilməsində bir sıra maneələrin mövcudluğu ilə əlaqədar olaraq, KOS-ların müvafiq hesabatlar hazırlamasını çətinləşdirən amilləri müəyyən etmək, beynəlxalq standartlar və hesabatların keyfiyyətini və faydalılığını artırmaq üçün təkliflərin hazırlanması indiki tədqiqatın ehtiyacını müəyyənləşdirdi. KOB üçün MHBS-dəki “Anlayışlar və Əsas Prinsiplər” Azərbaycan praktikasının oxşar müddəaları ilə müqayisə edilməsinə, onun tətbiqi praktikasına, onun Azərbaycanda və dünyada nə qədər geniş yayıldığına müəyyənləşdirilməsinə zərurət yaranmışdır. Hesab edirik ki, bu araşdırma Azərbaycanda KOS-lar üçün MHBS-nin “Anlayışlar və Əsas Prinsiplər”in tanınmasının aktuallığını qiymətləndirməyə kömək edəcəkdir.

1. KOS-ların beynəlxalq standartlara keçidi üçün ilkin şərtlər və perspektivlər

Kiçik və orta sahibkarlıq istənilən ölkənin iqtisadiyyatında mühüm rol oynayır, məşğulluğun təmin edilməsinə, vergitutma bazasının artırılmasına, daxili bazarın doldurulmasına və ixrac potensialının artmasına kömək edir. Hər bir dövlət bu və ya digər inkişaf mərhələsində kiçik və orta sahibkarlığın fəaliyyəti üçün ən əlverişli şəraiti təmin etməyə çalışır.

Müxtəlif ölkələrdə hüquqi aktlarda orta və kiçik biznes təşkilatlarının müxtəlif adları nəzərdə tutulur: hesabat verməyən ictimai şirkətlər, özəl müəssisələr, kiçik və orta şirkətlər. Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartları Şurasının ekspertlərinin fikrincə, bazarda fəaliyyət göstərən belə şirkətlərin payı təxminən 95% təşkil edir. Müəyyən bir ölkənin iqtisadi fəaliyyətinə və bütövlükdə dünya iqtisadiyyatına böyük təsir göstərən bu cür şirkətlər bütün ölkələr üçün vahid qaydalara uyğun tərtib edilmiş müqayisəli hesabatə ehtiyac duyurlar.

Kiçik və orta sahibkarlıq (KOS) üçün vahid standartların yaradılması zərurəti onların ölkələrin iqtisadiyyatında və bütövlükdə global iqtisadiyyatda rolunun artması ilə əlaqədar idi. Beynəlxalq regional layihələrin icrasına bir sıra ölkələrin qoşulması və bununla əlaqədar MHBS-nin tətbiq sahəsinin genişləndirilməsi kiçik və orta sahibkarları da bu layihələrdə fəal iştiraka sövq etmişdir [1, s. 3-17].

Kiçik və orta biznes sektoru Azərbaycandakı iri müəssisələrə nisbətən öz mövqeyini genişləndirir, lakin bütün dünyada kiçik biznes də artan diqqəti cəlb edir [9, s.281-293]. Bu tendensiyalara cavab olaraq, IASB ayrıca bir standart yaratmağa qərar verdi ki, bu da Kiçik və Orta Sahibkarlıq Subyektləri üçün (KOS) üçün Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartları (bundan sonra KOS üçün MHBS) adlanır. Hər hansı şirkət tərəfindən KOS-lar üçün MHBS-ni tətbiq etməyə qərar verərkən diskussiyaya səbəb olan baxışları qeyd etmək olar.

Birincisi, Ya.A. Nikitina hesab edir ki, beynəlxalq maliyyə hesabatı standartlarına uyğun hazırlanmış hesabatın bir sıra üstünlükləri var, o cümlədən:

- Investorların, tərəfdaşların və ya əlavə maliyyə mənbələrinin tapılması ilə bağlı şirkətin cəlb ediciliyinin və rəqabət qabiliyyətinin artırılması;

- İstifadəçilər üçün daha informativ və faydalı

hesabatların təqdim edilməsi;

• Fəaliyyətin daha dəqiq qiymətləndirilməsini təmin etmək bacarığı, bunun əsasında rəhbərlik məlumatlı və effektiv idarəetmə qərarları qəbul edə bilər [8, s.15-19].

A.A. Valinurova və A.A. Quseva həmçinin kiçik və orta biznes üçün MHBS [4, s.19-26]-ə uyğun hesabat tələb edən xarici investisiyaları cəlb etmək üçün alternativ və gələcək imkan kimi seçilir.

İkincisi, standartın tələblərinə uyğun olaraq əgər şirkət gələcəkdə maliyyə hesabatlarını MHBS-a uyğun tərtib etməyi planlaşdırırsa, o zaman maliyyə hesabatlarının hazırlanması üçün MHBS-nin tətbiqinin sadələşdirilmiş variantı olan kiçik və orta biznes üçün beynəlxalq standart tam MHBS-nin tətbiqi ilə müqayisədə maliyyə hesabatlarının hazırlanması vaxtını azaltmağa kömək edəcəkdir.

Üçüncüsü, S.S.Yuretski hesab edir ki, maliyyə hesabatlarını MHBS-a uyğun təqdim edən şirkət onları beynəlxalq auditdən keçirə bilər ki, bu da öz növbəsində açıqlanan məlumatların keyfiyyətini artırır [10, 194-196]. Bununla yanaşı qeyd etməliyik ki, KOS-lar üçün MHBS-nin təkmilləşdirilməsi üçün onların da maliyyə hesabatlarını beynəlxalq auditdən keçirməsi önəmlidir.

Kiçik biznes sahəsində bir sıra tədqiqatçılar MHBS-nin tətbiqinin kiçik biznes üçün aktuallığı və bu prosesin üstünlükləri ilə bağlı öz fikirlərini bildirirlər. Cədvəl 1-də əsas fikirlər verilmişdir:

Cədvəl 1. KOM-lar üçün MHBS-dən istifadənin üstünlükləri

Tədqiqatçının tam soyadı, adı	Baxış nöqtəsi
E.O.Cəfərov N.Babəyev	100-dən çox ölkədə müəssisələr öz maliyyə hesabatlarını MHBS əsasında hazırlamışlar ki, bu da müxtəlif ölkələrin şirkətlərinin maliyyə hesabatlarında əks olunan məlumatların müqayisəliliyini artırmaq üçün mühüm vasitədir
A.A. Valinurova A.A. Quseva S. S. Yuretsky	KOS üçün MHBS global inteqrasiyanı və dövlətlərustü səviyyədə kapital axını, həmçinin kiçik və orta sahibkarları üçün kapital bazarının genişlənməsini təşviq edir;
S. S. Yuretsky	KOS hesabatlarını dövlətlərustü səviyyədə müqayisə etmək imkanı verir;
N.A.Mislavskaya D.P. Dzboyeva	Beynəlxalq ticarətin inkişafı və kiçik və orta biznesinin global iqtisadiyyata inteqrasiyasının sürətləndirilməsi;
N.A.Mislavskaya D.P. Dzboyeva	IFRS for SMEs-in tətbiqi KOM-larda biznesin idarə edilməsi metodlarının modernləşdirilməsinə, eləcə də global arenada rəqabət qabiliyyətini qorumaq üçün işçilərin bacarıq və vərdislərinin təkmilləşdirilməsinə kömək edir.

Mənbə: [3; 4; 6; 11] əsasında müəllif tərəfindən tərtib edilmişdir.

Yuxarıda göstərilənlərə əsasən, kiçik və orta sahibkarlıq subyektlərində maliyyə hesabatlarının

beynəlxalq standartlarının tətbiqi ilə bağlı qərarın qəbul edilməsinə kömək edə biləcək əsas səbəbləri müəyyən etmək olar:

- MHBS-na uyğun maliyyə hesabatlarının müqayisəliliyinin və beynəlxalq səviyyədə təqdim olunan məlumatların keyfiyyətinin artırılması, xarici kapitalın, investisiyaların və əlavə kredit resurslarının cəlb edilməsi, xarici şirkətlərlə inteqrasiya və qarşılıqlı əlaqələrin qurulması.

- KOS-lar üçün uçot və hesabat sisteminin inkişafı üzrə dövlət strategiyasının işlənib hazırlanması;

- KOS-lar üçün MHBS-nin tətbiqinə nəzarətin təkmilləşdirilməsi və bu sahədə IASB ilə beynəlxalq əməkdaşlığın qurulması.

Beləliklə, səlahiyyətli orqanlar nəzəri aspektlərlə yanaşı, MHBS tələblərinə praktiki uyğunluğa diqqət yetirmək üçün normativ və qanunvericilik sənədlərində təkmilləşmələr aparmalıdırlar.

Kiçik və orta biznesin beynəlxalq standartlara keçidi üzrə müəyyən işlərin görülməsi zəruriliyi Azərbaycanda qaçılmaz olduğundan müvafiq olaraq, 04 may 2018-ci il tarixli düzəlişlərə əsasən "Mühasibat uçotu haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanununda öz əksini tapmışdır. Həmin Qanunun 10-cu maddəsinə uyğun olaraq, "Milli Mühasibat Uçotunun Standartları" qüvvədən düşmüş və onların əvəzinə KOS-lar "Kiçik və Orta Sahibkarlıq Subyektləri üçün Maliyyə Hesabatlarının Standartı" əsasında maliyyə hesabatlarının müəyyən olunmuş uçot qaydaları ilə tərtib olunması tələb olunmuşdur.

Bu səbəbdən, N.A.Mislavskaya və D.P. Dzboevanın KOS-lar üçün MHBS-nin tətbiqini ləngidən əsas amil Azərbaycanda müəyyən edilmiş mühasibat uçotu standartları, yəni deklarativ xarakter daşıyır. ...hesabatlarda təqdim olunan məlumatların faydalılığını artırmaq, onları daha etibarlı və müqayisə edilə bilən etmək üçün mühasibləri Azərbaycanda mühasibat uçotu sistemini təkmilləşdirməyə və inkişaf etdirməyə sövq edə biləcək amillərin olmadığı barədə yeritdiyi mülahizələri və onların əsasında verdiyi təkliflər qəbul edilmir [6, s.29-34].

Hazırda, Azərbaycanda sözügedən Qanuna əsasən ölkəmizdə fəaliyyət göstərən istər yerli, istərsə də xarici kiçik biznes üçün tək cəmi milli bazarda deyil, həm də xarici bazarlarda daha yüksək rəqabət qabiliyyətinə çıxış yolunun müəyyən edilməsi, habelə sözügedən müəssisələr üçün MHBS-ni tətbiq edən İctimai Əhəmiyyətli Qurumlarla beynəlxalq regional layihələrlə birgə və ahəngdar işlərin həyata

ta keçirilməsinə münbit şərait yaradılmışdır. Lakin, qeyd olunanlar KOS üçün MHBS-nin tətbiq prosesində mövcud olan bütün məsələlərin həll olunması demək deyildir.

2. KOS-lar üçün Beynəlxalq Standartda (KOS üçün MHBS) “Anlayışlar və Əsas Prinsiplər”in ayrı-ayrı elementlərinin təhlili

ŞURA tərəfindən MUBS-dən MHBS-ə məqsəd-yönlü və ardıcıl keçid ilə səciyyələnən yeni maliyyə hesabatlarının tətbiqi üçün Konseptual Əsaslar 2001-ci ildə təkmilləşdirilmişdir.

Bu sahədə islahatların davam etdirilməsi ilə yanaşı, maliyyə məlumatlarının maliyyə hesabatlarında daha şəffaf əks olunmasına dair toplanan praktiki təcrübələr isə, müvafiq olaraq 2001-ci ildə qəbul olunmuş Konseptual Əsaslara yenidən baxılması ilə nəticələnmişdir.

2015-ci ildən sonra istifadəsi məcburi qayda-da müəyyən olunmuş 5 adda yeni MHBS-da əks olunan tələblər maliyyə hesabatlarının beynəlxalq aləmdə təqdim olunmuş praktikasında köklü dəyişikliklərə səbəb olmuş və müvafiq olaraq 2018-ci ildə “Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartları üzrə Konseptual Əsasları”nın təsdiq olunması ilə nəticələnmişdir.

KOS-lar üçün MHBS haqqında məlumatı Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartlarının rəsmi internet saytında “Buraxılan standartlar” bölməsində “Kiçik və Orta Sahibkarlıq Subyektləri üçün Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartı” ayrıca alt bölməsində tapa bilərik. O, standart haqqında əsas məlumatları, onun 27 dilə tərcüməsini və ən son xəbərləri ehtiva edir [5]. Azərbaycanda mühasibat uçotu sahəsində aparılmış islahatlar nəticəsində bu standartın Azərbaycan dilində tərcüməsi 2016-cı ildə “Mühasibat uçotu haqqında” Qanunun 4.3.1-ci maddəsinə əsasən aparılmışdır.

Hazırda Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabinetinin müvafiq Qərarına əsasən KOS-lar müəyyən edilmiş meyarlar üzrə qeydə alınır. Onların həmin Standarta əsasən uçotunun aparılması və maliyyə hesabatlarının tərtib olunması Azərbaycan Respublikasının təsdiq etdiyi müvafiq uçot qaydaları ilə tənzimlənir.

Şura tərəfindən KOS üçün MHBS-nin MHBS-na uyğun qəbul olunmasını nəzərə alaraq, bu standartın II bölməsində verilmiş “Anlayışlar və Əsas Prinsiplər” ilə Şuranın 2018-ci ilin buraxılışı əsasında

qəbul olunmuş “MHBS üçün Konseptual Əsaslar” arasında fərqli konseptual yanaşmalar mövcuddur. Bu baxımdan, kiçik müəssisələr üçün MHBS-nin daha dərinlən tətbiqi şirkətlərə MHBS ilə müəyyən edilmiş aktivlərin dəyərinin müvafiq formada 2018-ci il buraxılışına uyğun qiymətləndirilməsindən istifadə etməyə və mühasiblərin peşəkar mülahizələrinə etibar etməyə imkan verəcəkdir.

Hazırda IFRS Foundation tərəfindən təqdim olunan Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartlarının 2018-ci il buraxılışı mövcuddur, lakin bu standartların tərcümə olunmaması onun istifadəsini məhdudlaşdırır [12]. Bu baxımdan qanunvericiliyin 2018-ci il standartlarına uyğunlaşdırılması təmin olunmalıdır.

Nəticə

Aparılmış elmi tədqiqatlar göstərmişdir ki, KOS-ların maliyyə hesabatlarının beynəlxalq tələblərə uyğunluğu qlobal səviyyədə KOS-ların biznes nəticələrinin müqayisəliliyinin artırılmasının əsas şərtidir. Bu işdə KOS-ların maliyyə hesabatlarının hazırlanmasının müəyyən edilmiş məqsədi və təhlili bizə aşağıdakı təklifləri hazırlamağa imkan verdi:

1. Azərbaycan Respublikası Maliyyə Nazirliyi tərəfindən Kiçik və Orta Sahibkarlıq Subyektləri üçün Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartları IFRS Foundation tərəfindən təqdim olunan 2018-ci il buraxılışına uyğun tərcümə olunmalı və bununla bağlı qanunvericiliyə düzəlişlər edilməlidir.

2. KOS-lar üçün MHBS-nin “Əsas Anlayışları və Əsas Prinsipləri”in “MHBS üzrə Konseptual Əsaslar”a uyğun müəyyənləşdirilməlidir.

3. Tədqiqat gedişində əldə edilmiş nəticələr və hazırlanmış təkliflər KOS-lar tərəfindən tərtib edilən maliyyə hesabatlarının keyfiyyət xüsusiyyətlərinin artırılması və onun MHBS-ları ilə müəyyən olunmuş yeni tələblərə uyğunlaşdırılmasına imkan verəcəkdir.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI:

1. Cəfərov E.O., Musayeva N.M. Kiçik və Orta sahibkarlıq Subyektlərinin Maliyyə Hesabatlarına dair bəzi məsələlər. // AUDİT 2022, 4 (38), səh.3-17.

2. “Kiçik və Orta Sahibkarlıq Subyektləri üçün Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartları”, <http://www.maliyye.gov.az>.

3. Jafarov, E., & Babayev, N. (2024). Problems of preparing business financial statements according

to international standards. *Economics of Development*, 23(2), 47-56. doi: 110.57111/econ/2.2024.47.

4. Валинурова А.А., Гусева А.А. Оценка перспектив применения МСФО для малого и среднего бизнеса в России // *Бухгалтерский учет в издательстве и полиграфии*. – 2014. №1. – С. 19-26.

5. Международный стандарт финансовой отчетности для малых и средних предприятий. URL: <https://www.ifrs.org/issued-standards/ifrs-for-smes/> (дата обращения 06.04.2025)

6. Миславская Н.А., Дзбоева Д.П. Развитие системы бухгалтерского учета субъектов малого предпринимательства: точка зрения // *Международный бухгалтерский учет*. – 2011. №21. – С. 29-34.

7. Мялкина А.Ф., Оводкова Т. А. Система РСБУ и МСФО для субъектов малого и среднего бизнеса: допущения, принципы и требования // *Социально-экономические явления и процессы*. – 2012. №12. – С. 231-237.

8. Никитина Я.А. Проблемы и перспективы перехода малых и средних предприятий на международные стандарты финансовой отчетности // *Российское предпринимательство*. 2011. – №5-2. – С. 15-19.

9. Созонов А.С. Обзор, оценка и перспективы применения МСФО для малого и среднего бизнеса в мире // *Международный бухгалтерский учет*. – 2017. №5 (419). – С. 281-293.

10. Юрецкий С.С. МСФО для малых и средних предприятий - инструмент роста бизнеса или шаг к кризису? // *Вестник ГУУ*. – 2012. №9-1. – С. 194-196.

11. Юрецкий С.С. Область применения МСФО для малых и средних предприятий // *Вестник ГУУ*. – 2012. №8. – С. 181-185.

12. <https://www.ifrs.org/>

XÜLASƏ

Tədqiqatın məqsədi – Azərbaycanın təmsalında kiçik və orta biznes üçün Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartlarının (KOB-lar üçün MHBS) tətbiqini təhlil etmək, KOB üçün MHBS-dəki “Anlayışlar və Əsas Prinsiplər”in tətbiqi xüsusiyyətlərini müəyyən etmək, eləcə də bu keçid nəticəsində yarana bilən mümkün problemləri və perspektivləri araşdırmaq olmuşdur.

Tədqiqatın metodologiyası - KOS-lar üçün

MHBS-də “Anlayışlar və Əsas Prinsiplər”in tətbiqi xüsusiyyətləri ilə bağlı tədqiqatın aparılması zamanı təhlil, sintez və müqayisə kimi metodlardan istifadə edilmişdir.

Tədqiqatın əhəmiyyəti - Azərbaycanda KOS-lar üçün MHBS-də “Anlayışlar və Əsas Prinsiplər”in beynəlxalq tələblər səviyyəsində tətbiqi yollarını müəyyənləşdirmək zərurətindən irəli gəlir.

Tədqiqatın tətbiqi nəticələri – KOS subyektlərinin fəaliyyətində “Anlayışlar və Əsas Prinsiplər”in tətbiqi xüsusiyyətlərinin aşkarlanmasını təmin edən araşdırmalar aparılmışdır.

Tədqiqatın orijinallığı və elmi yeniliyi - KOS-lar üçün MHBS-də “Anlayışlar və Əsas Prinsiplər”in ayrı-ayrı elementlərinin tətbiqi xüsusiyyətləri ilə bağlı şərhlər və təkliflər verilmişdir.

Açar sözlər: kiçik və orta biznes (KOB), kiçik və orta sahibkarlıq subyektləri, maliyyə hesabatlarının beynəlxalq standartları (MHBS), problemli aspektlər.

Hulya Samedova,

graduate student of ADIU (UNEC)

E-mail: hulyasamedova@gmail.com

Features of the application of "Concepts and Fundamental Principles" in IFRS by small and medium-sized businesses (SMEs)

SUMMARY

The purpose of the study was to analyze the application of International Financial Reporting Standards (IFRS for SMEs) for small and medium-sized businesses in the example of Azerbaijan, to identify the features of the application of "Concepts and Fundamental Principles" in IFRS for SMEs, as well as to examine possible problems and prospects that may arise as a result of this transition.

Research methodology - During the study on the features of the application of "Concepts and Fundamental Principles" in IFRS for SMEs, methods such as analysis, synthesis and comparison were used.

The significance of the study - stems from the need to determine the ways of applying "Concepts and Fundamental Principles" in IFRS for SMEs in Azerbaijan at the level of international requirements.

Application results of the study – research was conducted to identify the features of the application of “Concepts and Fundamental Principles” in the

activities of SME entities.

Originality and scientific novelty of the study – comments and suggestions were given regarding the features of the application of individual elements of “Concepts and Fundamental Principles” in IFRS for SMEs.

Keywords: *small and medium-sized businesses (SMEs), small and medium-sized enterprises, international financial reporting standards (IFRS), problematic aspects.*

Хулия Самедова,
магистрантка АГЭУ (UNEC)
Эл. почта: hulyasamedova@gmail.com

Особенности применения «Концепций и основополагающих принципов» МСФО в отношении субъектов малого и среднего предпринимательства (МСП)

РЕЗЮМЕ

Целью исследования было проанализировать применение Международных стандартов финансовой отчетности для малых и средних предприятий (МСФО для МСП) на примере Азербайджана, установить бизнес-особенности применения «Концепций и основополагающих принципов» МСФО для МСП, а также изучить возможные проблемы и перспективы при осуществлении этого перехода.

Методология исследования - При реализации исследования особенностей применения «Концепций и основополагающих принципов» в МСФО для МСП использовались такие методы, как анализ, производство и выработка.

Исследовательская угроза - возникает из-за необходимости определения способов применения «Концепций и основных принципов» МСФО для МСП на уровне соответствующих требований.

Результаты применения исследования – исследование проводилось с целью выявления особенностей применения «Концепций и основных принципов» в деятельности субъектов МСП.

Оригинальность и научная новизна исследования - даны замечания и предложения относительно особенностей применения отдельных элементов «Концепций и основополагающих

принципов» в МСФО для МСП.

Ключевые слова: *малый и средний бизнес (МСП), малые и средние предприятия, международные стандарты финансовой отчетности (МСФО), проблемные аспекты.*